

Veertien jaar weidevogelbescherming in recreatiegebied Karding te Groningen

Rob Lindeboom

Inleiding

Het Recreatiegebied Karding bevindt zich tussen en direct ten oosten van de Groninger woonwijken Beijum en Lewenborg. Een deel van het recreatie-/natuurgebied is nog een restant van het open kleiweidegebied dat zich vanouds in de directe omgeving van de buurtschappen Noorddijk en Beijum bevond. Delen van dit weidegebied waren zeer rijk aan weidevogels. In ieder geval de strook weidegebied ten oosten van de voormalige boerderij de Uilenborg was zeer weidevogelrijk. Door de aanleg van de intensieve en semi-intensieve recreatiezone van Recreatiegebied Karding zijn de weidevogels voor een deel verdwenen. Op dit moment bevindt zich nog een stabiele, levensvatbare populatie in een deel van het resterende weidegebied in Karding (extensieve recreatiezone).

Beschrijving weidevogelbeschermingsgebied

De oppervlakte, waarop vanaf 1997 aan weidevogelbescherming wordt gedaan, was tussen 1997 en 2002 35 hectare en vanaf 2003 circa 50 hectare.

Het gebied ligt direct ten zuidoosten van de woonwijk Beijum en wordt begrensd door het fietspad Dwarsdijk (westgrens), het met Italiaanse populieren omzoomde fietspad Kardingemaar (zuidgrens), de Noorddijkerweg (oostgrens) en het Beijumerbos (noordgrens).

Midden in het gebied bevinden zich twee boerderijen, waarvan de noordelijke thans een zorgboerderij is en de zuidelijke een woonboerderij. Langs de westzijde van de Noorddijkerweg bevinden zich een loonbedrijf en een voormalige boerderij,

Figuur 1. Het weidevogelbeschermingsgebied.

Figuur 2. Het aanvankelijke beschermingsgebied van 35 hectare. Donker en gearceerd zijn de beweide percelen. De percelen die op respectievelijk 1, 8 en 15 juni werden gemaaid, hebben verschillende grijsinten.

beide met een bijbehorend woonhuis. Het gebied is door de aanwezigheid van (brede) sloten aan de noord-, west- en zuidzijde (praktisch) niet toegankelijk. Alleen via de Noorddijkerweg is het gebied, via twee ontsluitingswegen naar de boerderijen midden in het gebied, te bereiken. Het Beijumerbos ten noorden is thans tussen de tien en vijftien jaar oud en is beplant met inheemse boomsoorten. Tussen bos en sloot bevindt zich een fiets-/voetpad met aan weerszijden bermen en vervolgens een mantellaag van struiken. Ten westen van de Dwarsdijk bevinden zich enkele weilanden die onder beheer van Natuurmonumenten extensief met Schotse Hooglanders worden begraaasd. Ten zuiden van het fietspad de Kardingermaar ligt de woonwijk Drielanden en ten oosten van de Noorddijkerweg bevindt zich een weidegebied dat qua oppervlakte iets meer dan de helft is van de thans beschreven 50 hectare. In het beschreven gebied broeden jaarlijks Kieviten, Grutto's, Tureluurs, Scholeksters, Kuifeenden, Knobbelzwanen,

Wilde Eenden, Meerkoeten en, soms, Slob-eenden, Zomertalingen en Krakeenden.

Wijze van weidevogelbescherming

Tot en met 2009 heeft de weidevogelbescherming plaatsgevonden onder auspiciën van Landschapsbeheer Groningen. In 2002 heeft er een grote verandering plaatsgevonden in het landbouwkundige gebruik van het gebied en de wijze van weidevogelbescherming. De redenen daarvoor en de wijze van verandering worden hieronder beschreven.

1997-2002

Vanaf 1997 zijn beschermingsafspraken gemaakt voor circa 35 hectare van het gebied. Op deze 35 hectare was een melkveebedrijf gevestigd. Het betrof de percelen 1 t/m 18 (zie figuur 2). Het toenmalige melkveebedrijf bevond zich ter plaatse van de huidige zorgboerderij. De overige percelen (later 19 t/m 24) waren in bezit van een andere melkveehouder die zijn bedrijfsgebouwen aan de

Noorddijkerweg had en tevens percelen aan de oostzijde van de Noorddijkerweg bezat. Beide bedrijven kwamen qua intensiviteit redelijk overeen met de landelijke normen voor veeteeltbedrijven op circa 40 hectare en kleiner en bezaten naast melkkoeien en jongvee ook schapen. De jaarlijkse bemesting van de meeste percelen vond in die tijd plaats met een mestinjecteur. Tevens werd op een aantal percelen (eveneens) kunstmest gestrooid. Over het algemeen maaide de betreffende melkveehouder aanzienlijk later in het voorjaar dan andere melkveehouders in het noorden van het land. De percelen van de melkveehouder waren door de vorm van graslandbeheer en de bodemstructuur rijk aan weidevogels. In 1996 werd de boer door ondergetekende benaderd met het verzoek om mee te werken aan weidevogelbescherming. Hij stond hier positief tegenover. Als weidevogelbeschermers dient u eerst inzicht te krijgen in welke soorten, waar en waarom daar zitten. Tevens dient u na te gaan wat de consequenties van de bedrijfsvoering (bemesten, maaien en beweiden) zijn op de aanwezige weidevogels. Ten slotte moet je ook nog

een soort vertrouwensrelatie met de ondernemer opbouwen, onder andere door zijn bedrijfsvoering niet ter discussie te stellen, maar door met positieve adviezen te komen. Met andere woorden: alles staat of valt met de wijze van communiceren. De weidevogelbescherming begon in 1997 met het opsporen van Kievit- en grutto-nesten in het vroege voorjaar en vervolgens het bijhouden van de wetenswaardigheden van de nesten (hoeveel eieren, zijn de eieren uitgekomen, eventueel reden van verlies van het nest enzovoort). De nesten werden vlak voor het maaien of bemesten gemarkeerd door het plaatsen van stokjes aan weerszijden van een nest; zie *Tijd voor weidevogels* (CLM 1999), *Handvat voor weidevogelbescherming en weidevogels en predatie* (Landschapsbeheer Nederland 1999), *Veldgids weidevogelbescherming* (Landschapsbeheer Nederland 2003) en *Weidevogelbescherming in Groningen* (Landschapsbeheer Groningen).

In 1997 en 1998 bleek dat:

- Bepaalde percelen bijzonder in trek waren bij nestelende weidevogels;
- Nesten in met schapen, melkvee of

Jaartal	Kievit	Grutto	Tureluur	Scholekster
1997	-	-	-	-
1998	6	1	-	-
1999	5	1	2	-
2000	1	1	-	-
2001 (MKZ)	5	3	-	-
2002 (overgang)	5	1	-	-
2003 *	3	1	-	-
2004	3	5	-	-
2005	7	5	-	1
2006	3	2	-	1
2007	3	0	2?	-
2008	7	2	-	2
2009	4	1	-	2
2010	4	4	-	2

Tabel 1. Nesten op perceel 11 (vanaf 1999 bemest met ruwe stalmest en na 15 juni gemaaid).

- = niet bekeken * = invoering mozaïekbeheer

jongvee beweide percelen veelal verloren gingen door vertrapping;

- Bamboestokken en nestbeschermers in met schapen en koeien beweide percelen juist opgezocht worden door de beesten om zich eraan te schurken met daarmee een grote kans op vertrapping van het nest;
- Lammeren vaak onder nestbeschermers kruipen;
- Perceel 11, door het laat op gang komen van de grasgroei en door zijn heterogeniteit, in 1998 bijzonder in trek was bij nestelende Kieviten (zie ook tabel 1);
- Het tijdstip van maaien in 1998 (8 mei) gelijk viel met het moment dat net veel grutto- en tureluurnesten waren uitgekomen, waarmee veel kleine dons-jongen dood gemaaid werden.

Geleerd werd om de schapenbeweiding vooral op de (praktisch) nestloze percelen langs het Beijumerbos te concentreren, nestbeschermers zo min mogelijk toe te passen (en maar hopen dat het nest niet vertrapt zou worden), nesten pas te markeren vlak voor een bewerking (bemesten of

FOTO: ANA BUREN

Kievit onder Wibier-nestbeschermer

maaien) en enkele voorkeurspercelen zo laat als, qua afspraak, mogelijk was te maaien.

In overleg tussen boer en beschermer werd besloten voor perceel 11 (2,83 hectare) vanaf 1999 bij de Dienst Landelijk Gebied een beheersovereenkomst af te sluiten. Dit betekende bemesting met ruige mest, geen bewerking meer vanaf 1 april en pas maaien vanaf 15 juni.

De soorten weidevogels en het aantal

Jaartal	Kievit	Grutto	Tureluur	Scholekster
1997	17	7	16	4
1998	23	10	15	6
1999	22	7	4	9
2000	23	6	10	8
2001 (MKZ)	31	8	-	-
2002 (overgang)	26	8	-	10
2003 *	36 (1)	13 (6)	15 (2)	10 (0)
2004	36 (10)	16 (15)	15 (11)	10 (5)
2005	33 (20)	19 (7)	15 (6)	10 (3)
2006	39 (13)	13 (17)	15 (15)	10 (4)
2007	22 (3)	7-10 (12)	10 (10)	? (0)
2008	27 (3)	14-17 (7)	10-15 (5)	11-12 (1)
2009	31 (2)	15-17 (25)	15 (12)	11 (1)
2010	15 (13)	15-17 (15)	15 (15)	11 (1)

Tabel 2. Het aantal nesten op 35 hectare (1997-2002) en vanaf 2003 op 50 hectare, met vanaf 2003 tevens het aantal vliegvlug geworden jongen (tussen haakjes).

- = niet bekeken

* = invoering mozaïekbeheer

nesten daarvan op de circa 35 hectare werd in betreffende jaren zo goed mogelijk bijgehouden, deels door fysieke opsporing en voor het resterende deel door een vorm van alarmtelling (zie tabel 2). Gedurende de jaren werd de auteur ook steeds bedreven in het opsporen van vooral tureluur- en scholeksternesten. Het opsporen van de kievit- en gruttonesten lukte over het algemeen al goed.

In 2001 was sprake van de mond- en klauwzeerepidemie (MKZ), waardoor de weilanden en boerderij niet betreden konden worden. Globale inventarisatie van het aantal kievit- en gruttonesten vond plaats met de verkijker vanaf de fietspaden rond het gebied. Het niet betreden van de weilanden gaf de mogelijkheid tot bezinning ten aanzien van het gevoerde weidevogelbeheer. Deze bezinning kon nog met een jaar verlengd worden, omdat in 2002 de percelen 1 t/m 24 evenals percelen ten oosten van de Noorddijkerweg verkocht werden. Beide melkveehouders stopten.

De ervaringen van de jaren 1997-2002 en de bezinning in 2001 en 2002 leidden tot de volgende inzichten betreffende weidevogelbescherming in dit gebied:

- Het bijhouden van de wetenswaardigheden van een weidevogelnest vanaf de eileg tot het uitkomen is niet zinvol. Enerzijds doordat er door het betreden van het perceel een kans bestaat dat een predator geattendeerd wordt op het betreffende nest. Anderzijds is de essentie het beschermen van het nest tegen vernietiging door een landbouwkundige bewerking en het vervolgens groot krijgen van zo veel mogelijk jongen;
- De combinatie landbouwkundige intensiteit én het weer zijn vooral bepalend voor het aantal jongen dat groot wordt;
- De Kievit en de Tureluur kunnen door hun vroege broeden en/of wijze van terreingebruik nog redelijk uit de voeten met een intensieve bedrijfsvoering, maar voor Scholekster en Grutto is die bedrijfsvoering door hun wijze

van terreingebruik en/of late broeden funest. Jonge Kieviten en, in mindere mate, jonge Tureluurs zoeken vooral de beweide en pas gemaaide percelen op. Jonge Grutto's en scholeksternesten bevinden zich vooral in de te maaien weilanden;

- Bij intensieve beweiding met melkvee, jongvee en schapen (met lammeren) gaan veel nesten en jongen verloren door vertrapping;
- Het markeren van nesten voor het bemesten of maaien leidde veelal wel tot het uitkomen van de gemarkeerde nesten, maar zei niets over het aantal jongen dat uiteindelijk vliegvlug werd. Indien een gruttonest bij het maaien ontzien werd doordat het gemarkeerd was, was vervolgens de kans dat de jongen na het uitkomen over het gemaaide perceel het eerstvolgende hoge gras bereikten zeer klein.

2003-2010

Zoals hierboven al is aangestipt werden de percelen 1 t/m 24 in 2002 verkocht. Het bestemmingsplan liet echter slechts een agrarische bestemming toe. De percelen 1 t/m 24 werden vervolgens verpacht aan drie boeren langs de noordrand van de stad Groningen. Deze pachters waren zelf ook weidevogelenthousiasten en op hun percelen aan de Wolddijk deden zij ook al aan weidevogelbescherming. Verder lagen hun eigenlijke productiepercelen aan de Wolddijk, waardoor ze uiteraard openstonden voor een minder intensief gebruik in Karding. Na overleg bleek dat de neuzen van pachters en weidevogelbeschermer in dezelfde richting stonden en dat we gezamenlijk een weidevogelbeheerplan zouden opstellen gebaseerd op mozaïekbeheer.

In 2003 richtte het weidevogelbeheerplan zich op de oorspronkelijke 33 hectare (percelen 1 t/m 18), uitgebreid met perceel 19 (zie figuur 2). Onderscheid werd gemaakt tussen te beweiden percelen (jongvee of schapen) en percelen, die op respectievelijk 1, 8 en 15 juni zouden worden gemaaid. Uiteraard

Bewerking	Perceelsnummers	Oppervlakte in hectare
Ruige mest (voor 1 april)	1-17	31,57
Natte mest (voor 1 april)	18 en 19	4,57
Beweiden (vanaf circa 15 april)	1, 2, 5, 6, 8, 9 en 16	11,56
Maaïen 1 juni	17-19	7,40
Maaïen 8 juni	4, 12 en 13	5,65
Maaïen 15 juni	3, 7, 10, 11, 14 en 15	11,53
Vluchtstroken (ca 2 meter breed)	3, 4, 7, 10-15 en 17	24,58

Tabel 3. Schema van bewerkingen, perceelsnummers en oppervlakten.

speelden de waarnemingen en resultaten uit voorgaande jaren een belangrijke rol bij de indeling: begrazing op percelen met geen of nauwelijks nesten (vooral langs het Beijumerbos en tussen boerderijen) en op 15 juni maaïen op de meest nestrijke percelen. Het voorgaande beheer op perceel 11 werd voortgezet waarbij pas vanaf 15 juni begonnen werd met maaïen. Na het maaïen bleven op enkele percelen in eerste instantie vluchtstroken langs de sloten staan.

In tabel 3 zijn de bewerkingen, perceelsnummers en oppervlakten schematisch aangegeven.

Aanvullend op het bovenstaande perceelbeheer zouden pachters en beschermer de volgende beschermingsacties verrichten op betreffende percelen:

- Markeren van nesten op percelen waar bewerkingen plaatsvinden;
- Het verjagen van ouderparen met jongen uit te maaïen percelen met behulp van lange stokken waaraan plastic zakken wapperen;
- Maaïen met een wildredder (een balk met kettingen aan de maaïmachine die in een eerdere maaïgang eventueel aanwezige broedende vogels en hazen opschrikt);
- Maaïen in aanwezigheid van weidevogelbeschermer;
- Het bijhouden van het aantal nesten en oudervogels met jongen.

Vanaf 2003 was de weidevogelbescherming vooral gericht op het inventariseren van de nesten met een verrekijker vanaf de omringende (fiets)paden. Per perceel werden vooral de Grutto-, Kievit- en Scholekster-nesten ingetekend. Incidenteel werd een perceel betreden om een nest te verifiëren. De wetenswaardigheden van de afzonderlijke nesten werden niet langer bijgehouden. Wel werden bij een eventuele bewerking van een perceel de nesten vlak van tevoren gemarkeerd. Het ging vanaf nu vooral om het bijhouden van het aantal jongen dat vliegvlug werd.

In 2004 is het beschermingsgebied uitgebreid van 35 naar 50 hectare (percelen 1 t/m 24). In de jaren 2004-2010 is het gevoerde mozaïekbeheer in grote lijnen gelijk gebleven. Randperceel 21 is eind 2007 omgezet en vanaf die tijd wordt op dit perceel wintergraan verbouwd. In 2008 zijn de randpercelen 6, 8 en 19 gebruikt voor de productie van zomergraan. Ondergetekende was daar vanzelfsprekend niet blij mee. Door in overleg te kiezen voor randpercelen, die in voorgaande jaren geen nesten bevatten, is de schade geminimaliseerd. Dit blijkt onder andere uit het aantal nesten en vliegvlugge jongen in die periode (zie tabel 2). In 2010 is overgegaan tot beweiding met maximaal 1,5 grootvee-eenheid (gve) per hectare op de percelen 2, 5, 6, 8, 13, 16 en 18. Hiermee zouden de opgroeiomstandigheden voor met name jonge Kieviten, Tureluurs en Scholeksters verbeterd worden.

Resultaten

1997-2000

In tabel 2 staat per soort het aantal nesten aangegeven, dat in de betreffende jaren op 35 hectare werd aangetroffen (Tureluur in 1997 en 1998 geschat op basis van aangetroffen paartjes!). De nesten werden in het veld opgespoord en nagegaan werd of ze al dan niet uitkwamen. Indien ze niet uitkwamen, werd nagegaan wat hiervoor de oorzaak was (beweiden, maaien of predatie). Of en hoeveel uitgekomen jongen overleefden werd niet bijgehouden. In die periode gingen vooral veel nesten verloren door intensieve beweiding of mestinjectie en jongen door beweiding of maaien. Predatie van nesten en jongen speelde een ondergeschikte rol. Het plaatsen van nestbeschermers bij intensieve beweiding had door eerdere genoemde redenen weinig zin. Het plaatsen van bamboestokken bij de nesten voordat de mestinjecteur aan het werk ging, was niet altijd succesvol omdat de mestinjecteur een loonwerker was (extra communicatiestap). Aangezien het maaien sterk gestuurd wordt door de weersverwachting en agrarische ondernemers de beslissing over de data van maaien graag ongehinderd nemen, kwam het voor dat het gras al plat lag voordat ondergetekende het in de gaten had. In de periode 1997-2000 werden op

betreffende 35 hectare gemiddeld 21 kievit-nesten, 8 gruttonesten, 11 tureluurnesten en 7 scholeksternesten aangetroffen. In de betreffende jaren was er, afleidend uit het gedrag van paartjes en mannetjes, sprake van een nest van Zomertaling en een of twee nesten van Slobeend. In 1998 heeft vermoedelijk ook een paartje Gele Kwikstaart en een paartje Graspieper in het gebied gebroed (maar daarna niet meer!). In 1998 bevond zich aan de huidige zorgboerderij tevens een kolonie van zes huiszwaluwnesten (komt verderop terug).

2001 en 2002

In het MKZ-jaar (2001) en het ‘overgangsjaar’ (2002) zijn de 35 hectare niet betreden. Wel is het aantal kievitsnesten en gruttonesten bijgehouden. Dit gebeurde door vanaf de fietspaden met een verrekijker het aantal nesten bij te houden en in te tekenen op de perceeloverzichten. Het aantal aangetroffen gruttonesten komt overeen met het gemiddelde van 1997-2000, namelijk acht (zie tabel 2). Het aantal kievitsnesten lag in beide jaren aanzienlijk hoger dan het gemiddelde van 1997-2000, namelijk respectievelijk 31 en 26. Mogelijke redenen hiervoor zijn gunstige voedselomstandigheden ter plekke.

Jaartal	januari	februari	maart	april	mei	juni
2003 *	77,7	16,1	34,2	35,6	94,7	46,7
2004	125,2	77,1	43,2	41,7	28,7	93,6
2005	64,6	56,0	47,6	54,6	55,2	50,9
2006	21,1	30,1	69,7	42,0	76,5	16,7
2007	133,7	80,6	67,0	0,2	69,6	104,3
2008	125,8	46,2	105,8	33,5	18,7	37,8
2009	44,9	56,6	68,0	15,7	97,2	68,4
2010	32,4	55,3	37,7	38,4	75,9	24,0
gemiddelde 1971-2000	69,0	44,9	61,3	44,1	57,5	72,6

Tabel 4. Maandelijks neerslagcijfers in millimeters in Eelde (bron: KNMI). Hoogste en laagste getal in periode 2003-2010 respectievelijk vet en cursief gemarkeerd.

* = invoering mozaïekbeheer

Kuifeend met jongen

2003-2010

In tabel 2 staan vanaf 2003, achter het aantal per soort aangetroffen nesten op 50 hectare, de globale aantallen vliegvlug geworden jongen (tussen haakjes). Het aantal nesten van Kievit en Scholekster is voornamelijk bepaald en ingetekend door met een verrekijker vanaf de (fiets)paden de nesten op te sporen en bij te houden. Deze soorten broeden bij voorkeur in kort gras en zijn daardoor goed op te sporen. Vroeg in het voorjaar lukt dat ook met een aantal gruttonesten. Maar omdat Grutto's bij voorkeur broeden in een graspol in structuurrijk, hoger gras ligt dit moeilijker. De bepaling van het aantal nesten is bij deze soort een combinatie van daadwerkelijk met een verrekijker gevonden nesten met

het voorzichtig betreden van weilanden om vervolgens na te gaan waar broedende Grutto's van het nest opvliegen.

Tureluurnesten zijn praktisch niet met de verrekijker te vinden. Het aantal nesten hiervan is vooral geschat door het aantal aanwezige paren bij te houden. Uit tabel 2 blijkt dat in de periode 2003-2010 het aantal nesten van Grutto, Tureluur en Scholekster op de 50 hectare met mozaïekbeheer behoorlijk constant is, namelijk respectievelijk circa 15, circa 15 en circa 10. Het aantal kievitnesten ligt in vijf van de acht jaren (dik) boven de 30 stuks. Alleen in de extreem droge voorjaren 2007 en 2008 en na de extreem koude en droge winter 2009/2010 (zie tabellen 4 en 5 voor neerslagcijfers en temperaturen) is een kleiner aantal aangetroffen, respectievelijk 22 en 27 en 15.

Kievit

De resultaten in tabel 2 wijzen erop dat sinds de invoering van het mozaïekbeheer in 2003 het aantal kievitnesten over het algemeen hoger is dan voor die tijd. Dit ligt echter iets genuanceerder. Voor 2003 werd slechts 35 hectare in de gaten gehouden en na 2003 50 hectare. Tevens zullen kievitparen uit de directe, deels verloren gegane, omgeving zich gevestigd hebben in het

Jaartal	januari	februari	maart	april	mei	juni
2003*	1,8	0,4	6,3	9,2	12,6	17,1
2004	2,9	4,2	5,3	10,0	12,0	15,0
2005	4,6	1,8	4,9	9,7	11,8	15,4
2006	0,8	2,1	2,6	8,0	13,5	15,7
2007	6,4	5,0	7,6	11,8	13,0	17,0
2008	5,7	4,7	5,2	8,3	14,4	16,3
2009	0,9	2,7	5,4	11,7	12,6	14,7
2010	-2,0	0,0	5,4	8,8	9,5	15,1
gemiddelde in 1971-2000	2,0	2,1	4,9	7,5	11,9	14,4

Tabel 5. Maandelijks gemiddelde temperatuur in graden Celsius in Eelde (bron: KNMI). Hoogste en laagste getal in periode 2003-2010 respectievelijk vet en cursief gemarkeerd.

* = invoering mozaïekbeheer

Kievitsnest met drie eieren; gezien de goede zichtbaarheid betreft het een vroeg legsel

gebied. De voedsel- en nestelgelegenheid is door het strooien van ruige stalmest op de meeste percelen nagenoeg optimaal. Daar komt bij dat de grasgroei op een aantal percelen laat op gang komt en de graslengte in een groot aantal percelen in het vroege voorjaar ook zeer kort is door begrazing met schapen in de winter. Hoe dan ook is het aantal van meer dan 30 kievitnesten op 50 hectare goed te noemen. Favoriete nestelpercelen zijn de percelen 7, 10 en 11 (zie ook tabel 1 voor perceel 11) aan de noordwestzijde, 14, 15, 18 en 19 aan de zuidwestzijde en 17 en 23 ten oosten van de boerderijen. In de extreem droge voorjaren 2007 en 2008 (april respectievelijk mei) was het aantal kievitnesten minder dan 30. Door de opvallende droogte was er vermoedelijk aanzienlijk minder voedsel aanwezig voor in eerste instantie de volwassen vogels en in tweede instantie voor de jonge vogels. Dit laatste blijkt tevens uit het beperkte aantal vliegvlug geworden jongen in beide jaren (3). Ook 2003 begon met een relatief droge maart en april, maar werd gevolgd door een koude en natte mei. Op het moment dat de jongen uitkwamen, was het koud en nat en begon het gras snel te groeien! In de jaren 2004-2006 is een redelijk aantal jongen

vliegvlug geworden. Daarentegen was 2010 qua aantal terugkerende Kieviten en daarmee nesten (15) een dieptepunt. De strenge en droge winter 2009/2010 is hier uiteraard debet aan, maar of het geringe aantal veroorzaakt is door sterfte door de combinatie van kou en voedselgebrek of door het schieten van Kieviten in de Europese landen ten zuiden van ons is mij onbekend. Ondanks het geringe aantal nesten in 2010 is het aantal jongen dat vliegvlug is geworden niet slecht. Ook in 2010 was het relatief droog, maar is op de juiste momenten toch voldoende regen gevallen.

Droogte in het voorjaar is mijns inziens echter niet de enige beperkende factor voor het aantal jongen dat vliegvlug wordt. Ook de concentratie van ouderparen met jongen op de begraasde percelen en de intensiviteit van begrazing is bepalend. Het voorjaar van 2009 was daar een duidelijk voorbeeld van. Dit voorjaar kende voor jonge Kieviten perfecte omstandigheden: bemesting met ruige mest, niet te droog (een buitje op zijn tijd) en niet te koud. Begrazing vond plaats op de randpercelen 2, 5 (beide met schapen), 6, 8, 9 en 18 (jongvee) en, later, perceel 16 (schapen en enkele koeien). Op perceel 18 liepen vanaf 30 april vier tot vijf kievitparen met jongen, afkomstig van nesten op perceel 18 en, vooral, perceel 19. Op 6 of 7 mei werden in dit perceel tien jonge koeien los gelaten, die de eerste dagen behoorlijk door het land 'stuiterden'. Toch waren er op een gegeven

Kievitkuiken

FOTO: ANA BUREN

moment nog circa tien jongen aanwezig, waarbij al drie of vier bijna vliegvlugge. Op 16 mei waren alle jongen van het perceel verdwenen. Mogelijk zijn enkele vertrappt. Uit directe waarnemingen viel op dat de oude vogels weliswaar gemeenschappelijk op vliegende rovers af gingen en ze verdreven, maar dat ze ook veel met elkaar aan het ruziën waren en op elkaars jongen doken. Ik vermoed dat het grote aantal interacties, er waren vijf paartjes op een perceel van 2,14 hectare, nadelig is geweest voor de jongen qua verwarming en bescherming tegen predatie (reigers in de slootrand en Buijzerts van grote hoogte). Verder is het zeer waarschijnlijk dat op het perceel te weinig voedsel aanwezig was voor vijf paartjes met jongen!

Kortom: veel paartjes met jongen op een kleine oppervlakte met intensieve begrazing kon wel eens een grote kans geven op vertrapping, predatie of afkoeling van de jongen en/of een voedseltekort voor de jonge (en mogelijk ook oude) vogels.

In 2010 is voor het eerst overgestapt op echt extensieve begrazing (maximaal 1,5 gve per hectare) en is tevens perceel 13 als extra perceel extensief begraasd. Gezien het gemiddeld groot komen van bijna één jong per paar in 2010 kan voorzichtig afgeleid worden dat naast het weer ook de begrazingsdruk en het aantal te begrazen percelen zeer bepalend is voor het aantal jongen dat groot komt.

Grutto

Sinds de start van het mozaïekbeheer doet de Grutto het in het gebied bijzonder goed. Gemiddeld zijn op de 50 hectare circa vijftien broedparen aanwezig. De gruttonesten bevonden zich voor de invoering van het mozaïekbeheer vooral in de percelen ten westen van de boerderijen (7, 10, 11, 14 en 15). Na de invoering werden praktisch ieder jaar ook twee nesten aangetroffen in perceel 17 en twee nesten in perceel 23.

Het droge voorjaar van 2007 (vooral april) springt er qua aantal nesten negatief uit. In dat jaar was er niet alleen een grote variatie in de startdatum van de eileg, een aantal paren is dat jaar niet eens begonnen met broeden. Ook 2008 (vooral mei) had een droog voorjaar. Hoewel de meeste paren wel aan broeden zijn toegekomen, zijn er uiteindelijk weinig jongen groot gekomen. Mogelijk dat de ouders verzwakt waren door een tekort aan voedsel. Toch hoeft een droog voorjaar en daarmee een droge bodem niet direct door te werken in een gering aantal vliegvlugge jongen. Zo laat 2007 zien dat van de zeven tot tien nesten toen toch nog twaalf jongen groot zijn gekomen. Dit heeft te maken met voldoende heterogeen lang gras, waarin voor de jongen wel degelijk voedsel in de vorm van insecten aanwezig is. Tabel 2 laat zien dat de invoering van het mozaïekbeheer zeer positief werkt op het aantal jongen dat jaarlijks vliegvlug wordt. In Teunissen et al. (2007) wordt aangegeven dat per broedpaar 0,6-0,7 jongen vliegvlug moeten worden om een populatie in stand te houden. Uitgaande van het (maximale) aantal broedparen en vliegvlug geworden jongen uit tabel 2 zijn vanaf 2003-2010 respectievelijk 0,46, 0,94, 0,37, 1,31, 1,20, 0,41, 1,27 en 0,88 jongen per broedpaar groot geworden. Dat betekent dat van de acht jaren er vijf zijn waarbij het aantal jongen per broedpaar boven de 0,7 ligt! In sommige jaren (2006 en 2009) is het aantal vliegvlugge jongen zelfs extreem hoog en kan er gesproken worden van 'overproductie' in dit gebied. In ieder geval in 2006 is een ouderpaar waargenomen met vier vliegvlugge jongen.

Grutto

FOTO: ANA BUREN

Tureluur

De Tureluur broedt diep zittend in graspolen. De nesten van deze soort zijn dan ook niet met een verrekijker vanaf een (fiets) pad op te sporen en in te tekenen. Nesten worden alleen gevonden door de met kievit- en gruttonesten bevolkte weilanden in te lopen en te letten op van het nest opvliegende Tureluurs. Vóór het mozaïekbeheer, toen ik regelmatig de weilanden in liep om de kievit- en/of gruttonesten te controleren, vond ik veelvuldig tureluurnesten (in 2000 zelfs tien). Sinds het mozaïekbeheer stuit ik door het geringe perceelbezoek zelden op een tureluurnest. Het aantal nesten wordt dan ook geschat op basis van het aantal aanwezige paartjes, het aantal baltsende mannetjes en alarmtellingen. De tureluurstand in het gebied is al jaren constant op circa vijftien paar. Alleen in de droge voorjaren 2007 en 2008 was het aantal tureluurnesten minder dan circa 15. De nesten van deze soort bevinden zich vooral in dezelfde percelen waarin zich de kievit- en gruttonesten bevinden (zie hierboven). Dit heeft te maken met het feit dat de Tureluur graag de beschermende werking van de agressievere en sterkere Kieviten en Grutto's opzoekt.

Het vaststellen van het aantal jonge Tureluurs dat vliegvlug wordt, is moeilijker dan bij Kievit en Grutto. De Kieviten met jongen zoeken vooral de korte, begraasde dan wel gemaaide percelen op. De Grutto's met jongen vertonen veel duidelijker alarmeer-

gedrag en de bijna vliegvlugge Grutto's zijn zelfs in het niet-gemaaid gras bijna niet te missen. De Tureluurs met, vooral kleine jongen, zijn veel stiekemer. De oudervogels hebben weliswaar een voorkeur voor de kortere, begraasde percelen, maar de jongen bevinden zich vooral in de slootranden en in het hoge gras in het perceel aan de overkant van de betreffende sloot. De na het maaien nog aanwezige vluchtstroken (stroken gras, veelal langs slootranden, die niet mee gemaaid worden) zijn bij uitstek geschikt voor Tureluurs met jongen. De oudervogels foerageren op het korte, gemaaid gras en de jongen lopen af en toe op het korte gras, maar bevinden zich vooral in de vluchtstrook (uitstekende naam!).

Het aantal jonge Tureluurs dat uiteindelijk vliegvlug wordt is door de jaren redelijk stabiel (gemiddelde rond negen) met enkele negatieve uitschieters. Ook bij de Tureluur was 2003 een extreem slecht jaar qua aantal groot geworden jongen (zie voor de verklaring bij Kievit) en ook het droge voorjaar 2008 hield niet over.

In 2010 is bij het opsporen van een scholeksternest in de wintertarwe (perceel 20/21) vlak bij dit scholeksternest een tureluurnest aangetroffen. Beide nesten zijn met bamboestokken gemarkeerd, zodat ze bij bespuitingen ontzien konden worden.

Scholekster

De Scholekster weet zich al jaren te handhaven met circa tien broedparen. Het aantal jongen dat vliegvlug wordt is vooral de laatste jaren verontrustend laag. De Scholekster is mijns inziens nog gevoeliger voor droge voorjaren dan de Kievit. Nesten en jongen worden vaak verlaten of gaan verloren. De slechte conditie die de oudervogels hebben door slechte voedselomstandigheden op het wad en/of slechte voedselomstandigheden in de weilanden door de droogte, doet de oudervogels eerst voor zichzelf kiezen. Het zijn vooral de Scholeksters die vroeg met broeden beginnen (half april), die een enkele keer een jong groot krijgen. Scholeksters, die pas in de loop van mei gaan broeden, starten veelal een nest in een perceel dat be-

Alarmerende Tureluur

FOTO: ANA BUREN

weid wordt door jongvee of schapen, met als gevolg vertrapping. Indien ze omstreeks die tijd op een kalere plek in een laat te maaien weiland gaan broeden, komen of de jongen vaak net uit omstreeks het maaien of wordt bij het maaien om het nest heen gemaaid. In het eerste geval worden de jongen veelal dood gemaaid omdat ze niet gevonden kunnen worden en in het tweede geval wordt het nest veelal alsnog verlaten.

Uit tabel 2 blijkt dat in de eerder genoemde jaren 2003, 2007 en 2008 geen jongen of slechts één jong groot zijn geworden. In 2007 zijn ook lang niet alle paren gaan broeden als er überhaupt al in dat jaar gebroed is. De jaren 2004, 2005 en 2006 waren wat betreft het aantal groot geworden jongen, net als bij de andere soorten, de betere jaren. Echter, het aantal groot geworden jongen in die jaren kon wel eens overschat zijn, omdat aan het eind van het weidevoelgeseizoen (na het vliegvlug worden van Grutto's en Tureluurs) het veld aanzienlijk minder bezocht is.

In 2010 is met behulp van nieuw ontwikkelde nestbeschermers een extra inspanning verricht om Scholeksters groot te krijgen (Lindeboom in prep.).

Slobeend, Krakeend, Zomertaling, Kuifeend en Wilde Eend

In het gebied broeden veel eendensoorten. Van de Slobeend worden jaarlijks één en enkele jaren twee nestaanwijzingen aangetroffen (paartjes in het vroege voorjaar, later in de sloot een wacht houdend mannetje).

De meeste jaren wordt ook een paartje Zomertaling aangetroffen. De laatste jaren wordt ook een paartje Krakeend aangetroffen. Van de Wilde Eend broeden ieder jaar tussen de tien en twintig paren in het gebied. Wild is natuurlijk betrekkelijk omdat de meeste van deze eenden aanwijnzigen vertonen van 'tam bloed'. De Kuifeend wordt veelvuldig in het

gebied aangetroffen. Van de circa tien paren die in het vroege voorjaar in de sloten aangetroffen worden, broeden uiteindelijk maar enkele vrouwtjes in het gebied. Ze broeden vooral langs de brede sloot parallel aan het fietspad de Kardingermaar (met Italiaanse populieren). Eind mei/begin juni worden daar vaak enkele vrouwtjes met kleine jongen gezien.

Overige soorten

In en langs de sloten van het weidegebied broeden ieder jaar Knobbelzwanen (jaarlijks twee tot drie paar), Meerkoeten (naar schatting tien paar), Waterhoen (naar schatting een tot twee paar), Rietzanger (vooral in de sloten met overjarig riet) en Kleine Karet. Langs het pad naar de zorgboerderij broeden jaarlijks Fazantenhennen.

Rondom de boerderijen in het gebied worden onder andere Zwarte Roodstaart, Witte Kwikstaart, Holenduif, Houtduif, Ringmus, Huismus, Torenvalk, Putter, Merel en Boerenzwaluw aangetroffen.

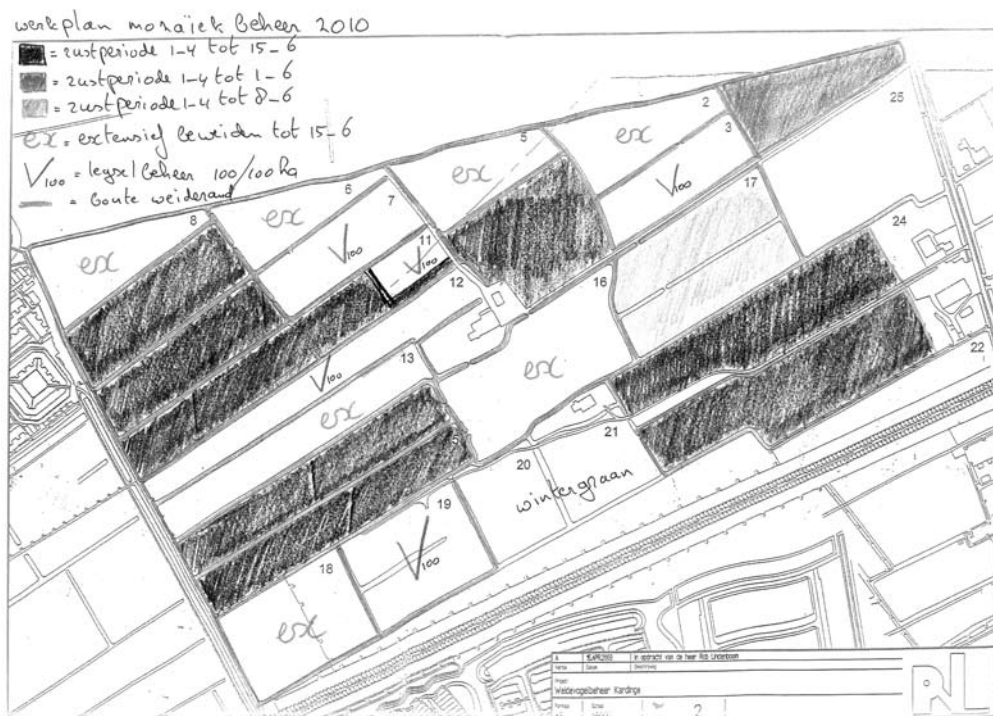
Huiszwaluw

Onder de oostelijke dakrand van de zorgboerderij bevindt zich een huiszwaluwkolonie. In 1998 bestond de kolonie uit slechts zes bewoonde nesten. In de loop van de jaren is de kolonie uitgroeid tot een van de grootste van Groningen en omstreken. In 2008 bestond de kolonie uit 43 bewoonde nesten (7 juli 2008) en in 2009 uit 48 bewoonde

FOTO: ROB LINDEBOOM

Huiszwaluwkolonie aan zorgboerderij

Figuur 3. Mozaïekbeheer in 2010 (Rob Lindeboom).

nesten (6 juli 2009). De toename van het aantal nesten op deze locatie lijkt te worden veroorzaakt door het 'ontmoedigingsbeleid' door huizenbezitters in de aangrenzende woonwijken Zilvermeer en Drielanden. Vooral in het oostelijk deel van Drielanden en het westelijk deel van Zilvermeer waren direct na de aanbouw enkele geschikte dakoverstekken die meteen door de Huiszwaluwen verkozen werden voor hun nesten. In de loop van de jaren zijn ze alle 'weggepest' in verband met de overlast van de uitwerpselen. Thans wordt in deze wijken geen enkel huiszwaluwnest meer aangetroffen.

De optimale voedsel- en nestmateriaalomstandigheden in Kardingje zijn mede de oorzaak voor de grote en bloeiende kolonie aan de zorgboerderij.

Discussie

Uit bovenstaande rapportage blijkt dat de weidevogeldichtheid in de beschouwde 50 hectare in het Recreatiegebied Kardingje verrassend hoog is. Het grote aantal aangetroffen nesten op een kleiweidegebied van

deze omvang en zo dicht bij het bebouwde gebied is vermoedelijk uniek voor ons land. Sinds de invoering van het mozaïekbeheer in 2003 komen de meeste jaren veel jonge Grutto's groot.

Vestigings- en opgroeiomstandigheden

De combinatie van ruige mest, vochtige, heterogene weilanden en laat maaien van een groot aantal percelen verschaft de Grutto optimale vestigingsomstandigheden en opgroeiomstandigheden voor de jongen. Boven genoemde combinatie vormt ook optimale vestigingsomstandigheden voor Kievit, Tureluur en Scholekster. De optimale opgroeiomstandigheden voor de jonge Grutto's kon wel eens ten koste gaan van de opgroeiomstandigheden voor vooral Kievit. Het late maaien van een groot aantal percelen betekent dat de Kieviten met jongen zich verplaatsen naar de veelal beweidde percelen langs de rand van het gebied. De beweidingsdruk met jongvee dan wel schapen is zodanig dat daar weinig dekking is in de vorm van hogere graspollen en de kans op vertrapping van nesten dan

wel jongen hoog is. De hoeveelheid voedsel op dergelijke percelen zal door de aanwezigheid van veelal meerdere oudervogels met jongen spoedig beperkend worden. Tevens leidt het grote aantal interacties tussen de oudervogels vermoedelijk tot een grotere kans op predatie van de jonge vogels door, in dit gebied, vooral Blauwe Reiger en Buizerd. In 2010 is voor het eerst echt extensief beweide in het gebied (zie figuur 3). De resultaten van 2010 wijzen erop dat de opgroeimogelijkheden voor jonge Kieviten, maar ook jonge Tureluurs en Scholeksters aanzienlijk verbeterd worden. Extensieve beweiding betekent minder kans op vertrapping van nesten en jongen en betere voedselomstandigheden (verse mest) en schuilmogelijkheden (heterogene grasmatten). Uiteraard moeten we ons realiseren dat we aan een groot aantal knoppen kunnen draaien, maar niet aan die van het weer en de predatiedruk.

Predatie

Uit het bijhouden van de lotgevallen van de kievit- en gruttonesten in de periode 1997-2000, maar ook door het bijhouden van de lotgevallen van nesten op afstand in de periode 2003-2010, blijkt dat er maar relatief weinig uitval was van nesten door predatie. Potentiële vliegende predators van nesten worden door de overweldigende luchtmacht van broedvogels als Grutto, Kievit en Scholekster al gauw geattaqueerd en vervolgens keurig het gebied uitgeleid. In de periode 1997-2002 gingen aanzienlijk meer nesten verloren door agrarische werkzaamheden (slepen, mest injecteren en intensief beweidende) dan door predatie. In de periode 2004-2009 ging nog af en toe een nest verloren door beweiding met jongvee of schapen, ook omdat ondergetekende de meerwaarde van de bestaande nestbeschermers bij jongvee en schapen niet langer inzag. Grondpredators zijn, behalve vooral 's avonds (verwilderde) boerderijkatten en katten uit de wijk Beijum, zelden in het gebied aangetroffen. Wellicht dat de drukte op de fiets- en voetpaden rondom het gebied, ook van mensen met honden, hierbij een rol bij speelt. Jonge weidevogels, en dan vooral Kieviten,

Tureluurs en Scholeksters, gaan wel verloren door predatie van vooral Blauwe Reiger en de laatste jaren ook door Buizerd. Op het moment dat de Blauwe Reigers en Buizerds zelf jongen hebben, neemt hun voedselbehoefte aanzienlijk toe. De reigers laten zich dan door de luchtmacht niet langer weggagen en landen veelal langs de sloten in de kort begraasde percelen. Juist langs deze slootranden bevinden zich voor voedsel en bescherming vaak de jonge Kieviten en Tureluurs. Buizerds laten zich incidenteel, door de aanwezigheid van de sterke luchtmacht, vooral van grote hoogte op een onoplettend jong vallen. Geconcludeerd kan worden dat de hoge concentratie aan alarmerende en attaquerende oudervogels in het gebied de vliegende predatie tot een minimum beperkt. Dit ondanks de aanwezigheid van bomen ten zuiden en ten noorden van het gebied en rondom de boerderijen. Grondpredators (vos, steenmarter, kat, bunzing, wezel en hermelijn) hebben tot nu toe nauwelijks invloed op de populatie gehad, maar hier speelt de factor geluk ongetwijfeld een grote rol.

In 2009 en 2010 bleek dat in de oostelijke percelen (vooral 17 en 23), waar in de jaren daarvoor circa vier paar Grutto's, vier paar Tureluurs, zeven paar Kieviten en vier paar Scholeksters tot broeden kwamen, nauwelijks meer vogels tot broeden kwamen. Er was op een of andere manier verontrusting door een grondpredator. Een stropende, verwilderde zwarte kat, afkomstig van de voormalige boerderij ter plaatse van de huidige zorgboerderij, werd veelvuldig aangetroffen. Maar om dit beest de schuld te geven van de leegloop ging mij te ver, tot het moment dat ik deze kat een scholekster nest leeg zag roven.

Toekomst van het gebied

Al meer dan tien jaar geleden werd door sommigen aangegeven dat de aanwezigheid van weidevogels in het bovengenoemde gebied een aflopende zaak zou zijn, vooral door de aanwezigheid van het hoger wordende Beijumerbos aan de noordzijde en de Kardingermaar met Italiaanse populieren aan de zuidzijde. Tot nu toe is het aantal broedparen eerder toe- dan afgenomen. Wel kon een

afname van het aantal broedparen van vooral Kieviten en Grutto's geconstateerd worden ten oosten van de Noorddijkerweg. De oorzaak hiervoor ligt vooral in de afwezigheid van bemesting en de aanwezigheid van intensieve schapenteelt op de betreffende percelen. Mijn verwachting is dat onder de huidige landbouwkundige omstandigheden de aanwezige sterke populatie weidevogels zich prima kan handhaven. De productie aan jongen is zodanig dat potentieel geschikte gebieden in de directe omgeving, zoals de weilanden ten oosten van de Noorddijkerweg ook weer volledig bezet kunnen worden. Door het invoeren van mozaïekbeheer met het opbrengen van ruige mest kan dat gebied net zo geschikt worden als het huidige beschermingsgebied. In 2010 is al één perceel van meer dan drie hectare bemest met ruige mest en pas op 15 juni gemaaid.

De randvoorwaarden voor behoud en uitbreiding van het weidevogelbeschermingsgebied in Kardingse zijn:

- Handhaving van de huidige infrastructuur rondom en in het gebied (met andere woorden geen extra fiets- of voetpad door het gebied of extra recreatie in het gebied);
- Handhaving van de sloten in en rondom het gebied;
- Geen uitbreiding van de opslag van oppervlaktewater of helofytenfilter in het gebied;
- Handhaving van het huidige extensieve gebruik van bijvoorbeeld de zorgboerderij;
- En natuurlijk de huidige combinatie van mozaïekbeheer met extensieve veeteelt voortzetten en uitbreiden.

Dit alles zou uitstekend kunnen door de vestiging van een vleesveebedrijf in het gebied. Een winteronderkomen voor het vleesvee is in de vorm van de huidige zorgboerderij al in het gebied aanwezig (voormalig melkveebedrijf). In de voormalige boerderij zouden het opkweken van vleesvee, zorg, educatie en weidevogelbeheer uitstekend gecombineerd kunnen worden.

Het vlees zou aan bijvoorbeeld Beijumers en Lewenborgers aan de boerderij verkocht kunnen worden. Zo kunnen deze stadjes en hun kinderen ervaren waar en onder welke omstandigheden het vlees dat zij eten, geproduceerd wordt.

Dankwoord

De voormalige eigenaar van het melkveebedrijf aan de Noorddijkerweg 1 (B. Dijkstra) en de huidige pachters van het gebied (J.H. Elzinga, G. Veening en S. Groendijk) ben ik dank verschuldigd voor hun prettige samenwerking. Zonder hun medewerking en inzet waren er nooit zoveel weidevogels, en vooral Grutto's, in het gebied vliegvlug geworden. Hans Ribberink heeft mij de eerste twee tot drie jaar ondersteund bij de weidevogelbescherming. Leo Stockmann van Landschapsbeheer Groningen dank ik voor het ondersteunen bij en het faciliteren van de weidevogelbescherming. Tevens dank ik hem voor het, tot twee keer toe, kritisch bekijken van dit artikel. Ana Buren dank ik voor het ter beschikking stellen van enkele van haar foto's van weidevogels.

Literatuur

- Centrum voor Landbouw en Milieu 1999. *Tijd voor weidevogels*.
- Grutto Overleg Groningen 2003. *Een reddingsboei voor Groninger Grutto's*.
- Landschapsbeheer Groningen. *Weidevogelbescherming in Groningen*.
- Landschapsbeheer Nederland 1999. *Handvat voor weidevogelbescherming*.
- Landschapsbeheer Nederland 1999. *Weidevogels en predatie*.
- Landschapsbeheer Nederland 2003. *Veldgids weidevogelbescherming*.
- Lindeboom, R., in prep. *Eerste resultaten nieuw type nestbeschermer voor Scholekster en Kievit*.
- Teunissen, W., H. Schekkerman & F. Willems 2005. *Predatie bij weidevogels*. SOVON-onderzoeksrapport 2005/11.
- Teunissen, W., F. Willems & F. Majoor 2007. *Broedsucces van de Grutto in drie gebieden met verbeterd mozaïekbeheer*. SOVON-onderzoeksrapport 2007/06.